

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд

„МЕЖДУ ЕЛАДА И РИМ. ПОЛСКАТА ЛИТЕРАТУРА ПРЕЗ XIX И XX ВЕК”

от проф. д-р КАЛИНА БАХНЕВА БАХНЕВА

за придобиване на научната степен „доктор на филологическите науки”

На обявения от Софийския университет „Свети Климент Охридски” конкурс за придобиване на научната степен „доктор на филологическите науки” в професионално направление 2.1. Филология – Славянски литератури се е явил един кандидат – преподавателката в катедрата по славянски литератури на Факултета по славянски филологии при СУ проф. д-р Калина Бахнева Бахнева.

Кандидатката е представила дисертационен труд „Между Елада и Рим. Полската литература през XIX и XX век” и всички необходими за процедурата документи в съответния срок. Всички изисквания по процедурата са спазени.

Калина Бахнева е завършила 35-та гимназия с преподаване на руски език в София през 1973 г., а през 1978 г. завършва специалността „Славянска филология” (Полска филология с втора специалност „Руска филология”) в Софийския университет с дипломна работа на тема „Философско-естетически измерения на абсурда в драмите на Станислав Игнаци Виткевич (Виткаци)”.

През 1994 г. ѝ е присъдена научната степен „кандидат на филологическите науки” (доктор по филология) за защитена дисертация на тема „Полският романтизъм и модернизъм и френският символизъм в контекста на българската поезия от края на XIX век до 20. години на XX век” с научен ръководител проф. д-р Боян Ничев.

През 1996 г. след защита на хабилитационния труд „Критикът в своите писма. Кореспонденцията между Боян Пенев и Мария Каспрович” ѝ е присъдено научното звание „доцент”.

През 2014 г. въз основа на книгата ѝ „*Никога не съм само тук...*”. *Полско-български сближавания и противоречия* (издание на полски език: 2013 г.; на български език: 2014 г.), както и на обемния предговор към изданието на курса на Боян Пенев *Западноевропейската романтика и нейните отражения в славянските литератури* и други публикации ѝ е присъдена академичната длъжност „професор”.

Калина Бахнева е работила като асистент и старши асистент (1979-1991), главен асистент (1991-1996), доцент (1997-2014) и професор (2014 досега) в Катедрата по славянски литератури при Софийския университет. В периода 1997-2001 г. е лектор по български език и култура в Ягелонския университет, през 1999-2001 г. е гост-доцент по българска литература в Университета в Лодз, през 2001-2002 г. е лектор по български език и култура в Университета в Лодз и през 2002-2013 г. е гост-професор в Техническо-хуманитарната академия в Бйелско-Бяла. От учебната 2005 г. чете лекции по история на полската литература и в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”.

В Софийския университет води лекционни курсове по История на полската литература, История на славянските литератури, Обществена мисъл при славяните и Превод.

Освен различни литературоведски курсове, които води в Техническо-хуманитарната академия в Бйелско-Бяла, Калина Бахнева е изнасяла лекции в университетите в Бърно и Острава в Чехия и в Прешов в Словакия.

Калина Бахнева е била научен ръководител на четирима докторанти.

Калина Бахнева е автор на две самостоятелно издадени книги – *Преселението на художественото слово (Полският романтизъм и модернизъм и френският символизъм в контекста на българската поезия от края на XIX век до 20. години на XX век)*, публикувана през 1993 г. от Университетското издателство „Св. Климент Охридски” и „*Nigdy nie jestem tylko tu...*”. *Polsko-bułgarskie artystyczne zbliżenia i konfrontacje* [„Никога не съм само тук...”. Полско-български сближавания и противоречия], издадена на полски

език в Катовице през 2014 г., на повече от 100 студии, статии и рецензии по проблеми на полската и българската литература, публикувани в българската и полската литературна и научна периодика, в научни и литературни сборници и като предговори и послеслови. Превеждала е и отделни книги и творби на полски автори.

Участвала е с доклади в десетки национални и международни литературоведски конференции в България и Полша.

Публикациите на Калина Бахнева се отличават с добросъвестно и задълбочено познаване на авторите и творбите, за които пише, литературата за тях в контекста на традиционната и модерната хуманитаристика.

Следя публикациите на Калина Бахнева още от дебютите ѝ в периодиката и ценя нейното литературоведско дело, представящо я като един от най-добре подготвените български слависти през последните десетилетия. Представих с извънредно висока оценка подготвеното от нея издание на последния университетски курс на Боян Пенев *Западноевропейската романтика и нейните отражения в славянските литератури*, към което Калина Бахнева е написала изключително задълбочената студия „Хуманитет”. Особено бих искал да открия зрелия баланс между микро- и макролитературоведски подходи в нейното научно творчество. Това е много важно да се подчертае във време, когато успоредно с методологическото си обновление българската хуманитаристика плати данък на сциентистката заблуда на тесните специализации и смяташе „цялостното” обхващане на един предмет за „тоталитаристки” „голям наратив”.

Това особено пролича в студията ѝ към последните университетски лекции на Боян Пенев „Западноевропейската романтика и нейните отражения в славянските литератури”, в които видният български литературовед разглежда славянските литератури в широкия контекст на западноевропейската романтика. Този макролитературоведски поглед проф. Калина Бахнева зряло доразвива в представения за настоящия конкурс литературоведски труд „Между Елада и Рим. Полската литература през XIX и XX век”.

Основната теоретико-методологична насоченост на дисертационния труд на Калина Бахнева е изразена още в началото на първата част (главата „Средиземноморската античност – полски контекстуализации“): „Историята на една национална литература или даден нейн период може да се напише по различен начин. Изборът на гръцката и римската античност като гледна точка към полската литература от XIX и XX в. е продиктуван от необходимостта за разширяване на представата за доминантната философска и естетическа насоченост на поетическо съзнание от Романтизма до наши дни. Общуването на полските романтици с културното наследство на Елада и Рим води до преосмисляне на водещото литературно направление от началото на деветнадесетото столетие като определено от ирационалната нагласа, метафизичния устрем и творческата необузданост. Тези признаци на Романтизма в Полша са решаващи за изграждания роден и чужд образ на полската литература. Като най-пълноценно и оригинално художествено преживяна епоха Романтизмът е представителен за националната литературна словесност и нейн своеобразен синоним. Обобщението на полския поетически (романтически) гений като „романтичен“, т.е. привързан към ирационално познаваната истина е традиционно за критическата мисъл в Полша и чужбина. Концепцията на Боян Пенев за „полския поет“ като „рязка противоположност“ на нашия потвърждава тази закономерност.” (стр. 7) В това програмно теоретико-методологическо въведение трябва да открием два аспекта – 1) тезата, че историята на една национална литература може да се напише през призмата на една доминантна философска и естетическа насоченост и 2) избора на романтизма като такава доминанта, представителна за полската национална литературна словесност, споделяна от традиционната полонистика, както и от Боян Пенев. Това традиционно разбиране за полския поетически гений като „романтичен“ т.е. „привързан към ирационално познаваната истина“ в по-ново време е оспорено от автори като Мария Янион, Марчин Крул, Агата Биелик-Робсън, но началото му е положено от Станислав Бжожовски в книгата му *Легендата на Млада Полша* (1910 г.). Всички тези ревизии на представата за полския романтизъм като абсолютен контрапункт на просвещенско-класицистичния рационализъм представят единия основен аспект в дисертационния труд на Калина Бахнева. Другият основен аспект, който се преплита с първия, е разглеждането на полската литература и нейното европейско самосъзнание чрез отношението ѝ към два от основните извора и конституенти на европейското – Древна Гърция (Елада) и Рим. И

тук бих искал да припомня най-добрата според мен дефиниция на Европа – като културна и цивилизационна идентичност, а не като политическа конструкция – тази на френския поет и мислител Пол Валери, който смята, че европейец е онзи, който се чувства наследник на Древна Гърция, Рим и християнството. Макар че християнството – за разлика от Елада и Рим – липсва в заглавието на рецензията тук труд, то присъства и то не дискретно, а концептуално подчертано в начина, по който авторката на дисертацията разглежда и Елада, и Рим през призмата и на християнството като цялостна следезическа и следварварска културна и цивилизационна фаза, и чрез неговата църковна подялба на римокатолическо, протестантско и православно християнство. И поляците, както и всички останали славянски и европейски народи, се включват в европейската цивилизация чрез своето християнизирание. В този смисъл и полската, и останалите славянски литератури, както и всички европейски литератури, включително римската са рецептивни, а не автохтонни, започват с превода на Библията – отначало на латински, а после и на етническите европейски езици - славянски, немски, английски, френски и други. Поляците и литовците (тук имам предвид от епохата на полско-литовското единство) най-късно са приели християнството, но за разлика от другите славянски народи нямат прекъсваемост в литературното и културното си развитие и тази липса на дисконтинуитет ги отличава от развойната парадигма на останалите славянски народи и ги прави най-близки до западноевропейската литературна и културна парадигма. В този смисъл те са и народът с най-подчертано европейско цивилизационно самосъзнание. Затова изборът на Калина Бахнева да разгледа полската литература на XIX и XX век през призмата на отношението ѝ към такива културно-цивилизационни конституенти на Европа като Елада и Рим е особено плодотворен в изследователски план.

Дисертационният труд на Калина Бахнева (с общ обем над 900 страници) се състои от 23 неномерирани части/глави, заключение и приложения.

Първата част/глава „Средиземноморската античност – полски контекстуализации” без да е определена като програмна очертава и библиографски, и концептуално „ревизионистичния” характер на основната теза на изследователката, която се базира върху цитираните по-горе трудове от Станислав Бжожовски, Мария Янион, Марчин Крул

и Агата Биелик-Робсън, които коригират традиционната представа за романтизма, разбирайки го не като контрапункт на рационалистичното Просвещение и класицизъм, а като баланс между разума и чувството. В този смисъл се открояват някои романтически предразположения в полското Просвещение и класицизъм. Набелязани са и някои от авторите и творбите, които ще бъдат разгледани в следващите части на труда.

Във втората част/глава некласицистичното Просвещение се актуализира една полемика от епохата на ранния романтизъм между поета Казимйеж Броджински и астронома Ян Шнейдлецки, който смята романтическите идеи за ирационалистично-мракобесни. Според концепцията на Калина Бахнева, базирана върху авторитетни изследователски мнения за немската и полската епохи на Просвещението и романтизма, полското Просвещение синтезира и рационалистични, и ирационалистични моменти, а полският романтизъм има класицистична основа. Полският романтизъм произтича повече от немското Просвещение и най-стойностните творби на полското Просвещението са романтически според авторката.

В следващите три части/глави („Гърция на Адам Мицкевич”, „Мицкевичовата *Latinitas*” и „Изток – Изток”) въз основа на различни художествени и публицистични творби на големия национален поет на Полша и най-популярен полски романтик, както и въз основа на биографични епизоди от житейския му път и – най-вече – върху основата на неговите лекции в Лозана по латинска литература и в Париж по славянска литература е разкрито неговото отношение към историята, литературата и културата на Елада и Рим. Представени са задълбочено годините на учение на Мицкевич в гимназията и университета, ролята на негови преподаватели, сред които Йоахим Лелевел, както и влиянието на Хумболт, Хердер, Винкелман, Хегел, Байрон, Ян Колар, Вацлав Ханка, Анджей Товянски и други европейски и славянски мислители върху възгледите му за славяните и Европа в контекста на Античността, Средновековието и Новото време. Анализирани са възгледите на Мицкевич за *homo slavicus*, силно повлияни от Хердеровата апология на славянството. Макар че по онова време всички славяни са били лишени от независима държавност, живеещи в чужди империи, Мицкевич отрича разбирането за славяните като роби и варвари, изисква необходимост от славянски духовен съюз, смята ги за млад и непокуварен народ и им приписва месианска роля за бъдещето на Европа и света.

Той има амбивалентно отношение към Байрон и се противопоставя на неговото филелинство.

В следващите две части/глави („Инициация” и „Полша – паун и папагал на народите”) в контекста на полските поклонничества до Божи гроб е разгледана версията за пътуването на Словацки.

В заключителната част/глава Калина Бахнева така резюмира някои от сюжетите, разгледани в предходните части на труда ѝ: „При конципирането на националния въпрос с участието на Античността, големите полски романтици ярко разграничават старогръцката от римската история, както и отделните периоди в историческото развитие на двете формации. Предимството на Елада пред Рим се дължи на идентифицирането ѝ с духовно първоначало, както и със страна, която е побеждавала, но за разлика от Римската империя не е поробвала победените народи. В тази си същност Гърция, като метафора на Полша, е охудожествена в *Иридион* на Крашински и в лекциите на Норвид, посветени на Словацки. Макар и поробен, творческият дух не гасне – това доказва стихотворението *Из едно писмо (до Владжимер Лубенски)* на Норвид, в което разговорът върху „сврхземните” въпроси между римския консул и пленения грък е възможен единствено на гръцки език. Приживе умъртвен, търсещият дух, единствено трансформира формите си на живот. Възходът на полския Крал-Дух в едноименната поема на Словацки започва от смъртта / изгарянето на Арменеца Ер в последната книга на *Държавата* на Платон.” (стр. 833-834).

По същия вгълбен интерпретаторски начин, опирайки се върху изследванията на полски, световни и български филолози и хуманитари, Калина Бахнева разглежда отделни творби и естетически възгледи на полски творци от романтизма до нашата съвременност – Юлиуш Словацки, Циприан Норвид, Станислав Виспянски, Хенрих Сенкевич, Стефан Жеромски, Ян Каспрович, Юлиан Тувим, Ярослав Ивашкевич, Витолд Гомбрович, Леополд Стаф, Чеслав Милош, Славомир Мрожек, Януш Гловацки, в които се използват образи и мотиви от класическата Античност и се изразява актуално художествено и философско отношение към нея. На едно място в труда си Калина Бахнева пише: „За разлика от представители на западноевропейската култура и наука (главно немската)

полският творчески гений не успява да създаде самостоятелна и цялостна философска или естетическа доктрина върху средиземноморската античност.” (стр. 833). Истина е, че не само представата за класическата античност, но и методологическата парадигма на филологическите науки е създадена главно от формирането им в епохата и от представителите на немския романтизъм. Но не само полската употреба на класическата Античност се отклонява от тази парадигма. Френският романтизъм се отличава съществено от немския, също както и английският. Всяка национална литература, а и всеки индивидуален автор, по своему елаборира употребата на класическите литератури и култури в съответствие със собствените си творчески нагласи и актуални исторически изисквания. В този смисъл е точно обобщението на Калина Бахнева: „Основен начин на миметиране за полския поет остава преносът, метафоризираното уподобяване на поробената или борещата се родина с една от двете старинни формации. Те са включени в основни историософски проекти, проблематизиращи робството на Полша през XIX в. и освобождението на страната от властта на трите големи империи, ситуацията на поляка по време на фашистката окупация, тоталитарния режим и положението на съвременния полски емигрант.”

Откроявайки приносния литературоведски характер на дисертационния труд на Калина Бахнева, бих искал да направя и някои забележки, които трябва да бъдат разбирани по-скоро като препоръки към една бъдеща публикация на труда в книга. В ръкописа на труда не липсват фактически грешки – например не е възможно Адам Мицкевич да е чел прочутата сръбска народна песен „Хасанагиница”, включена в сборника на Хердер, в превод на френски на Стефан Маларме (стр. 120), тъй като по времето, когато Мицкевич започва парижките си лекции, Маларме още не бил роден. Цитираният в труда „Йоан Кръстник” е всъщност испанският поет-мистик Хуан де ла Крус (стр. 149).

При евентуално печатно издание на труда би било добре той да бъде изчистен от множество ненужни повторения – например многократното повтаряне на пристрастията на Мицкевич към латинската култура, на Хердеровата апологетика на славянството, на полската конституция от 1791 г. като втората в света след американската, които биха били оправдани при публикуване на части от труда като отделни статии.

Някои формулировки би трябвало да бъдат исторически по-прецизни – едва ли трябва да се каже например, че Адам Мицкевич предпочита сръбската култура пред българската – по това време българската култура просто е била неизвестна.

В заключение бих искал да обобщя, че дисертационният труд на проф. д-р Калина Бахнева представя най-зрелия плод на нейното литературоведско творчество и е ценен принос както в контекста на българската литературоведска полонистика и славистика, така и за обогатения образ на полската литература в славянски, европейски и световен контекст, поради което препоръчвам на уважаемото жури да ѝ присъди научната степен „доктор на филологическите науки”.

28 юли 2016 г.
София

.....
проф. дфн Светлозар Игов